

Gernot Heiss, *Politik und Ratgeber der Königin Maria von Ungarn in den Jahren 1521–1531*. Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung, 82. Band, 1. und 2. Heft, S. 119–180, Hermann Böhlau Nachf. Wien–Köln–Graz 1974.

Ve své práci, která by jistě neměla ujít historikovi, zabývajícímu se dějinami našich zemí v období nástupu Habsburků na český a uherský trůn, osvětluje G. Heiss politiku královny Marie Uherské, vdovy po Ludvíku Jagellonském, sestry Ferdinanda I. a císaře Karla V. Látku si rozdělil do tří kapitol. V první (na str. 119–142) rozebírá sňatkovou politiku Habsburků a vliv Marie na uherskou politiku před bitvou u Moháče. Rozebírá vnitřní i zahraniční politiku Ludvíka, jeho poměr k říši, Polsku, Turecku a straně Zdeňka Lva Rožmítála v Čechách (šířeji se obírá též vnitropolitickými boji v Čechách v letech 1523–1525, bohužel zná pouze starší literaturu: Palackého, Rezka apod., nejnovější práci J. Janáčka k této problematice: *Dobu předbělohorskou*, I. díl, Praha 1968 nikoliv). Vinu na chybných krocích královské politiky v Čechách a Uhrách spatřuje především v přílišném mládí Ludvíkově. Zabývá se též osobnostmi císařských vyslanců u královny na jejím budinském dvoře, Ondřejem de Burgo a po roce 1523 jeho nástupcem Dr. Janem Schneidpöckem, baronem z Schönkirchu, schopnými politiky, kteří koordinovali postup Vídně a dvora v Budíně (měli též zásluhy pro získání markraběte Jiřího Braniborského pro věc Habsburků). Velice zajímavou částí této kapitoly je pojednání o hospodářském zázemí královny v Uhrách, neboť Marie zde patřila k nejbohatším pozemkovým vrchnostem a její majetek se rozkládal zejména na nynějším Slovensku (mj. vlastnila zde též 7 horních měst s těžbou zlata, stříbra a zejména mědi – těžba byla ovšem pronajímána těžářskému společenstvu Fuggerů a Thurzů – Heiss též zná nejnovější práce P. Ratkoše k této problematice). Tento majetek činil její pozici relativně nezávislou na uherské šlechtě na rozdíl od krále. V Čechách jako české královně jí náleželo Vysoké Mýto, Hradec Králové, Chrudim, Dvůr Králové, Jaroměř, Police nad Metují, Mělník a Trutnov (česká města darovala Marie své švagrově, královně Anně, až v roce 1531), na Moravě držela panství Znojmo s městem a zámekem. Při líčení bojů se stranou Jana Zápolského v Uhrách v polovině roku 1525 autor naznačuje, že do těchto bojů zasahovali též Pernštejnové, zejména moravský zemský hejtman v tomto období, Jan z Pernštejna. Ve druhé kapitole (str. 143–167) popisuje Heiss události v Uhrách a politiku královny vdovy po bitvě u Moháče. Je to období, kdy dochází k ostrým bojům se stranou Jana Zápolského (ten se dal prohlásit 10. XI. 1526 uherským králem) a stranou habsburskou, jejímž centrem se stal Mariin dvůr v Prešpurku. Odtud se snaží Marie spravovat Uhry společně s místodržitelskou radou, složenou z uherské šlechty věrné Habsburkům (náležel mezi ně např. palatin Štefan Báthory, Frant. Batthyány a Alexius Thurzo – podílík na těžářském podnikání v baňských městech), a držet tak Uhry pro svého bratra Ferdinanda, zvoleného prohabsburskou částí šlechty 16. XII. 1526 králem. Při líčení angažovanosti královny-vdovy v předvolebních bojích v Čechách Heiss konstatuje, že její vliv v Čechách byl takřka minimální, daleko větší význam měla její mocensko-hospodářská pozice v Uhrách, které po dobu svého místodržitelování prakticky udržela pro svého bratra. Autor ukazuje, jak přes trvající nedostatek finančních prostředků královny-vdovy (jejich statků se v roce 1526 zmocnily oddíly Jana Zápolského) a spolupráci se na vojenskou pomoc z Vídně, důležitou roli v tomto období sehrála úzká až familiární spolupráce obou dvorů habsburského tábora, tj. v tomto případě prešpurského dvora královny-vdovy a dvorů Ferdinanda a královny Anny, jejichž služebníci se povětšinou znali již z období Mariina dvorského státečku v Innsbrucku před její korunovací. Konečně v červnu roku 1527 došlo mezi stranou Zápolského a Ferdinanda k uzavření příměří v Olomouci, po jehož vypršení v srpnu téhož roku si Ferdinand vojensky podrobil Uhry. Úspěch Ferdinandovy uherské politiky byl podle autora výsledkem zejména obratné taktiky prešpurského místodržitelství, ale také chytré politiky Ferdinandovy, která nechávala každému uherskému šlechtici cestu do jeho tábora otevřenou. Poněkud málo Heiss ve své práci zdůrazňuje též finanční a vojenskou převahu jednotného habsburského tábora a především podporu Ferdinandova bratra v Madřidu, která nebyla pouze morální. Naznačuje též, že pro stranu Zápolského pracoval v roce 1527 v Praze též Jan z Kolovratu. V poslední kapitole (na str. 167–180) Heiss líčí další osudy královny-vdovy, její neustávající finanční obtíže (její statky zůstávaly nadále obsazeny nepřátelským vojskem), její vyjednávání s bratrem Ferdinandem ve Vídni v polovině roku 1527 ohledně finanční pomoci na vydržování svého prešpurského dvora, její

přesídlení na Moravu do Znojma koncem roku 1528 a v září následujícího roku do Lince (Uhry v této době prožívají vpád Turků a stávají se na delší dobu bojištěm) apod. Její korespondence s bratrem z roku 1530 ukazuje, jak velkou podporu znamenala pro Ferdinanda v těchto měsících, kdy Turkové ohrožovali samotnou Vídeň, např. při jeho obtížném vyjednávání se stavy o povolení daní na obranu proti Turkům. Aby obrázek této zajímavé a energické ženy byl úplný, zmiňuje se autor na závěr své práce též o jejím náboženském přesvědčení, neboť Marie — jedna z opor široce založené mocenské politiky habsburského tábora — platila již po řadu let za tajnou stoupenku Martina Luthera (Luther jí po moháčské bitvě dokonce věnoval spis „Vier tröstliche Psalmen“) a ona sama byla autorkou dvou evangelických písní. V roce 1527 studovala Lutherovy spisy dokonce se svým bratrem Ferdinandem (ve svých dopisech ho ovšem ubezpečovala, že se tím nikterak nezpronevěřil ve své pravověrnosti!), veřejně se ale Lutherova učení v Augšpurku v roce 1530 zřekla, protože oficiální podpora mocenského kurzu svých bratrů a tím i jejich náboženské politiky, byla pro ni jediným vodítkem i v budoucnosti. Když koncem roku 1530 zemřela její teta, arcivévodkyně Margareta, španělská místodržící v Nizozemí, zaujala Marie v roce 1531 na místodržitelském dvoře její místo (její hofmistryní se stala v letech 1532–1535 Alžběta hr. Salmová, roz. z Roggendorfu, dosavadní služebnice české královny Anny). Marie měla ještě po několik dalších let neustávající spory se svými poddanými v Uhrách ohledně placení daní a poddanských dávek (šlechta protestovala, že výnosy z uherských statků plynou mimo hranice země), až v roce 1548 za zprostředkování svého staršího bratra Karla došlo konečně k jejímu majetkoprávnímu vyrovnání s Ferdinandem. V roce 1556 se vzdala svého úřadu a odebrala se do Španělska (tedy rok po té, co se Karel vzdal španělského trůnu), kde v roce 1558 v Madridu zemřela ve věku 53 let. Heissova studie vychází z jeho strojopisné disertace, jak v úvodní části v poznámce avizuje (práce má název *Königin Maria von Ungarn und Böhmen 1505–1558. Ihr Leben und ihre wirtschaftlichen Interessen in Österreich, Ungarn und Böhmen, Wien 1971*), a doplňuje ji ještě autorova další studie, uveřejněná v časopise „Mittelungen des österreichischen Staatsarchivs“ 27/29, 1974, roč. 76, kde autor věnuje pozornost převážně českému majetku Marie Uherské.

Pavel Balcárek

Urkundenbuch des Herzogtums Steiermark. Vierter Band. 4. Lieferung. Wien 1975. Verlag Adolf Holzhausens Nfg. Wien. S. 365–497, V–LIII.

Das steirische Urkundenbuch, welches in seinem vierten Band die Urkunden aus den Jahren 1260–1276 enthielt, kam mit der vierten Lieferung zum Abschluss. Über alle drei vorangegangenen Lieferungen wurde in dieser Zeitschrift (SPFFBU C 13, S. 196 f., SPFFBU C 14, S. 155 f., SPFFBU C 18–19, S. 210 f.) referiert, deshalb kann man diesen Bericht auf die vierte Lieferung beschränken, welche einerseits einleitende Worte, weiterhin verschiedene Anlagen und andererseits sowie Namens — als auch Sachregister beinhaltet.

Aus den einleitenden Worten, welche aus der Feder des Professors H. Appelt hervorgingen, erfahren wir etwas über die Entstehung des Werkes, welches allerhand Gemeinsames mit unserer grundlegenden Urkundenedition — dem Codex diplomaticus et epistolaris regni Bohemiae — hat. Das steirische Urkundenbuch ist allerdings etwas älter, doch dauerte es nach erster erfolgreichen Bewältigung des betreffenden Materials, ebenso wie bei uns, ein ganzes halbes Jahrhundert, bis es möglich war, an eine weitere Ausgabe heranzugehen.

Die ersten drei Bände gab die Historische Landeskommission für Steiermark heraus, welche, wie wir in der Einleitung erfahren, sofort nach ihrer Erneuerung im Jahre 1946 die Vorbereitungen zur Fortsetzung des Werkes traf. Im Jahre 1949 begann man mit den betreffenden Arbeiten in vollem Umfang. Mit der Leitung wurde Prof. Dr. Heinrich Appelt anvertraut, damaliger Professor der historischen Hilfswissenschaften in Graz. Der Anteil Prof. Appelts, eines der heutigen besten Editoren, direkt an der Edition der Diplomata in den MGH beteiligten, garantierte dem Werk einen hohen wissenschaftlichen Wert, der auch damals nicht aufhörte, als Appelt zum Institut für österreichische Geschichtsforschung nach Wien ging.